

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2020.2.30>

О. Є. Копанчук

аспірантка навчально-науково-виробничого центру
Національного університету цивільного захисту України

КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

У поданій статті автор аналізує фактори, які впливають на формування національних інтересів держави. Автор пише про те, що без урахування геополітичних і культурних чинників неможливо здійснити демократичну модернізацію країни, без якої не можна реалізувати й захистити національні інтереси держави в умовах сучасної світової політики. До того ж без політичної модернізації державної влади неможливо досягти зростання економічної ефективності, а також зниження соціальної напруженості й апатії соціуму.

Авторкою зроблено висновок про багатоаспектність поняття «національний інтерес», яке доцільно розмежовувати зважаючи на вузьке та широке розуміння, внаслідок чого запропоновано авторські розуміння окреслених категорій з огляду на здобутки наукової дослідницької діяльності та положень чинного законодавства України. Зокрема, у вузькому сенсі як сукупність прийомів та засобів, які направлені на розвиток та забезпечення найбільш важливих сутнісних характеристик держави, таких як: незалежність, територіальна цілісність та безпека, збереження економічної самостійності та стабільності, культурної, національної самобутності суспільства й розвиток оптимального життєвого рівня в соціумі. У широкому значенні – як сукупність основоположних сфер діяльності держави в найбільш важливих аспектах суспільного та державного життя.

Визначено, що національний інтерес – це, по суті, інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, котрий реалізується через політичну систему та поєднує інтереси кожної людини, інтереси національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави.

Національні інтереси, незважаючи на розвиток глобалізаційних процесів, посилення взаємозалежності країн унаслідок загострення глобальних проблем, зростання ролі інтеграційних об'єднань та їх вплив на внутрішню політику держав, продовжують відігравати вирішальну роль у формуванні державної політики, визначенні стратегії їх діяльності. Тому захист національних інтересів є домінуючою основою гарантування національної безпеки країни, що, зі свого боку, передбачає необхідність глибокого аналізу та врахування геополітичного фактору.

Ключові слова: національний інтерес, держава, політична система, геополітичний простір, світова політика, демократична модернізація.

Постановка проблеми. Формування й реалізація національних інтересів є предметом особливої уваги державних інститутів, політичних партій, суспільства загалом. Це складний і багатоступеневий процес, який потребує об'єднаних зусиль науковців і практичних політиків. Цей процес буде більш ефективним, коли він

добре організований, коли існує чітке уявлення про його структурні та функціональні елементи, прямі та зворотні зв'язки між ними. Саме демократична держава, будучи неповторною соціально-політичною організацією суспільства, здатна сьогодні, спираючись на загальну волю громадян, закріплена Конституцією й законами

країни, повноважно висловити такий важливий імператив суспільної й державної діяльності як національний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Важливість зазначеної проблеми визначає підвищену увагу до неї. Тому не випадково, що більшою чи меншою мірою вона знайшла своє відображення у працях багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. На неї звертали свою увагу засновники геополітики Ф. Ратцель і Р. Челлен, вона знайшла своє відбиття у працях їхніх багатьох послідовників, зокрема таких відомих політологів, соціологів і геополітиків, як С.Б. Коен, С. Шпігель, С. Хантінгтон, Ч. Лерч, А. Саїд. Її вивчали російські дослідники Г. Дугін, К. Гаджієв, В. Трухачов, Б. Межуєв, М. Молчанов, Г. Поздняков, вітчизняні науковці В. Ліпкан, Г. Ситник, В. Білоус, Ф. Рудич, В. Манжола, М. Михальченко, Л. Шипілова і багато інших. І хоча проблема ця, здавалося б, уже достатньо висвітлена, вона залишається об'єктом гострих теоретичних дискусій, особливо у зв'язку з тими геополітичними змінами, які відбуваються на міжнародній арені. А проблеми впливу цих змін на характер таких ключових геополітичних понять як державний суверенітет, геополітична роль країни, її геополітика й геостратегія, співвідношення загальнолюдських і національних інтересів тощо це стосується й поготів.

Метою статті є визначення ключових факторів формування національних інтересів держави.

Виклад основного матеріалу. Національний інтерес у межах світової політики – це феномен політичний, який містить у собі конфліктний початок, заснований на дихотомії інтересів різних міжнародних акторів. У цьому випадку ми спираємось на загально визнану аксіому: провідним мотивом і кінцевим результатом суб'єкта політики завжди виступає завоювання, утримання й використання політичної влади.

Наочним прикладом підтвердження наших слів є принцип, висунутий німецьким політологом К. Шмітом: «Друг – ворог», який можна прийняти за встановлену політичну константу. Таким чином, механізмом реалізації політичних основ у навколишньому світі є національний інтерес, який приймає національний статус під час набуття народом державності й використанні політичного принципу «друг – ворог».

У сучасному світі існує достатньо держав, які лише декларують свій демократичний шлях розвитку й доброзичливе ставлення до інших

держав світового простору. Однак детальний аналіз їх зовнішньополітичної діяльності показує, що виявляється певний конфліктний потенціал, який диктується уявними історичними образами й сучасними політичними амбіціями.

Таким чином, національний інтерес – це частина поля політичного і, звичайно, соціального, які можна розглядати як каталізatori об'єктивізації інтересів громадян у зовнішній і внутрішній політиці держави, в якій вони набувають загальнонаціональний зміст і правову основу.

Національний інтерес – це, по суті, інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему та поєднує інтереси кожної людини, інтереси національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави. Доволі цікавим є розуміння сутності національних інтересів американськими дослідниками Ч. Лерчем і А. Саїдом, які вважають, що їхнє ціннісне наповнення ґрунтується на п'яти видах «добра»:

- 1) добро окремих громадян;
- 2) добро суспільства загалом;
- 3) добро держави;
- 4) добро соціально зацікавлених груп у державі;
- 5) добро уряду і його членів [6, с. 11].

Національний інтерес – визначальне джерело формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об'єкта спрямувань і напрямів розвитку нації, механізму, методів і форм їх реалізації. Невизначеність і ментальна розбіжність щодо основних критеріїв визначення національного інтересу – ознака розколотості суспільства за інтересами, політичної незрілості пересічних носіїв суспільної думки і представників, які претендують на визнання їх елітарним прошарком нації, у підсумку – несформованості нації. За своєю спрямованістю національні інтереси зорієнтовані на гарантування виживання та прогресивний розвиток і, певною мірою, лідерства особи, суспільства, держави. Тільки крізь призму їх реалізації та захисту можуть і повинні розглядатись проблеми створення системи національної безпеки, її головна мета, цілі, завдання, принципи функціонування, всі внутрішні параметри.

Як зазначає Л. Тихомиров, усяка кооперація передбачає владу як регулятор соціальних відносин або, інакше кажучи, союз передбачає направляючу силу. Водночас влада є наслідком й одночасно необхідною умовою суспільного розвитку. [4, с. 9]. Мета кооперації інтересів

держави й суспільства тут вбачається в такому: це досягнення національної безпеки на тлі матеріального й духовного розвитку громадян, оскільки держава без процвітаючого суспільства не може справляти істотний геополітичний вплив на міжнародну і світову політику. Суспільство й собі без держави не здатне самостійно захистити свої інтереси й належним чином гарантувати свою безпеку.

Про роль держави та її політики у сфері гарантування безпеки суспільства згадує німецький дослідник У. Бек: «<...> світова економіка відокремлена від політики, це ілюзія. Без держави і громадських служб – немає безпеки. Без податків – немає держави. Без податків – немає освіти, немає нормальної санітарної політики, немає громадської безпеки. Без податків – немає демократії. Без громадської думки, без демократії й без громадянського суспільства – немає законності. А без законності, знову ж таки, немає безпеки» [1, с. 18]. Як ми бачимо, держава повинна задіяти всі свої владні механізми для гарантування внутрішньої й зовнішньої безпеки суспільства. Водночас, на нашу думку, базовим механізмом є державно-національна ідентичність, яка консолідує територіальну спільність у громадянську націю й формує її національні інтереси.

На думку американського політолога Р. Кеохейна, транснаціональний сегмент світової політики сьогодні є локомотивом й основою національної і світової економіки [3, с. 47]. Дійсно, в сучасних умовах національні держави повсюдно вдаються до допомоги великих міжнародних корпорацій у плані просування своїх національно-державних інтересів, особливо у сфері енергетики та високих технологій. Цей феномен світової політики став основоположним чинником реалізації національних інтересів на світовій арені у глобалізованому світі. Варто зазначити, що поширення глобалізації у світі сприяє відносно вільному переміщенню капіталу, технологій і населення у світовому просторі. Контроль над цими процесами останнім часом усе активніше бере на себе великий транснаціональний бізнес. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що цей процес незворотній і витрати від нього стануть серйозним випробуванням для державного управління та інтересів. Можливо, це стане стимулом до створення більш еластичної й ефективної системи управління в національних державах. Національний інтерес, таким чином, перестає бути прямою прерогативою держави, однак за такої умови різні

соціальні групи товариств вимагають від своїх урядів урахувати їх інтереси під час розробки і проведення внутрішньо- й зовнішньополітичних ліній країни.

Безумовно, світ не стоїть на місці, але держава, на наш погляд, продовжує залишатись тим інструментом, завдяки якому можливе втілення загальної волі нації в міжнародних відносинах. Як правомірно наголошував американський політолог С. Хантінгтон: «Основними дійовими особами у світовій політиці, як і раніше, залишаються національні держави. Як і в минулому, їх дії визначаються гонитвою за владою й багатством, але також і культурними вподобаннями, всім тим, що зближує або, навпаки, роз'єднує їх» [5, с. 16]. Цілком очевидно, що тільки сильна і процвітаюча держава може гарантувати внутрішню й зовнішню безпеку громадян на належному рівні, оскільки має для цього достатньо можливостей. До того ж трактування держави багатьма політичними мислителями ґрунтувались на його винятковій можливості забезпечити громадський порядок і безпеку, покладаючись на засоби легального й легітимного домінування.

Цієї історичної миті все вищеперелічене одержує для України особливе значення у зв'язку з необхідністю модернізації країни, яка передбачає формування ефективної системи прийняття управлінських рішень, які відповідають віянням нового часу і здатні реалізувати довгострокову програму політичного, культурного й соціально-економічного розвитку країни.

У періоди структурних перетворень, як правомірно зазначає американський дослідник П. Друкер у своїй роботі «Завдання менеджменту у XXI столітті», виживають тільки лідери змін – «ті, хто чуйно вловлює тенденції змін і миттєво пристосовується до них, використовуючи собі на благо можливості, які відкриваються» [2, с. 32] Тому модернізація країни повинна ґрунтуватись на комплексному підході й зачіпати всі аспекти суспільної життєдіяльності. Модернізація тільки однієї сфери не може вирішити всіх проблем держави, оскільки зміни в економіці повинні підкріплюватись демократичними трансформаціями в політиці. Для того, щоб влада знайшла значну суспільну підтримку на шляху реформ, по-перше, політичній еліті необхідно підвищити соціальний і правовий статус громадян, а по-друге, надати реальні гарантії громадянам для ведення бізнесу або інших занять. Бізнес, як відомо, вимагає не тільки фінансових, а й політичних гарантій, закріплених у правовому полі держави.

У зв'язку з цим трансформації в політиці на основі спільних інтересів є невід'ємною умовою успішної модернізації країни. Тільки так, на наш погляд, можна змінити негативні сторони суспільного життя (такі, наприклад, як корупція). У той же час державні рішення, котрі приймаються в межах процесу політичної та економічної модернізації, повинні відповідати соціокультурним установкам політичної системи.

Що стосується геополітичного патерну, то його можна інтерпретувати як синтез інтелектуального потенціалу людини і природного середовища, який сприяє формуванню геокультурного коду нації – набору соціально-культурних і географічних елементів, що впливають на сприйняття людиною її антропогенного і природного середовища. Геополітичні реалії, які віддзеркалюють посилення взаємозалежності всіх суб'єктів міжнародних відносин, об'єктивно підвищують значення й роль загальнолюдського чинника в геополітичному просторі. Вищезазначене змушує Україну, як й інші держави світу, виробляти в зовнішній політиці такі правила поведінки, які були б адекватними сучасній геополітичній ситуації.

Проте ця обставина аж ніяк не означає зневаження чи приниження ролі національних інтересів, так само як і відмову від боротьби за їх реалізацію. Без урахування культурно-історичних традицій і національних цінностей розуміння міжнародних відносин не може бути повним. Історичний досвід і реальна практика переконливо свідчать, що успішному розвитку будь-якої країни найбільшою мірою сприяє саме така політика, яка ґрунтується на національному інтересі.

Варто зазначити, що багато в чому сьогоднішня фінансово-економічна нестабільність у світі спровокована геокультурною трансформацією, яка відбувається в різних частинах світового простору. Демократизація й соціальна консолідація суспільства є запорукою поступального розвитку його соціально-економічного

й політичного потенціалу, сприяючи становленню громадянської злагоди й артикуляції національних інтересів країни на світовій арені.

Саме демократична модернізація України, заснована на соціальній консолідації та геополітичній цілісності, дозволить вирішити гострі суперечності, а також буде сприяти становленню згоди в суспільстві, де загальне благо й національний інтерес, можливо, перестануть бути простою метафорою.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи сказане вище, варто підкреслити, що національні інтереси, незважаючи на розвиток глобалізаційних процесів, посилення взаємозалежності країн унаслідок загострення глобальних проблем, зростання ролі інтеграційних об'єднань та їх впливу на внутрішню політику держав продовжують відігравати вирішальну роль у формуванні державної політики, визначенні стратегії їх діяльності. Тому захист національних інтересів є домінантною основою гарантування національної безпеки країни, що так само передбачає необхідність глибокого аналізу та врахування геополітичного фактору.

Список використаної літератури:

1. Бек У. Конец неоліберализма. URL: http://iicas.org/articles/library/libr_rus_15_11_00ll.htm.
2. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке. URL: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/druker/str/001.html>.
3. Кеохейн Р. Реализм, неореализм и изучение мировой политики. URL: <http://sr1.narod.ru/>.
4. Тихоміров Л. Критика демократії. Київ, 1992. 131 с.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка. URL: <http://www.archipelag.ru/geopolitics/stolknovenie/clash/transformation/>.
6. Lerche Ch. Politics Concepts of International in Global Persptctive / Ch. Lerche, A. Said. USA, 1979. 263 с.

Kopanchuk O. Ye. Key factors of formation national interests of the state

In this article the author analyzes the factors that influence the formation of national interests of state. The author writes that without consideration of geopolitical and cultural factors it is impossible to carry out democratic modernization of the country, without which it is impossible to realize and protect national interests of state in the context of modern world politics. Moreover, without political modernization of state power, it is impossible to achieve growth of economic efficiency, as well as reduction of social tension and apathy of society.

The author concludes that the concept of “national interest” is multidimensional, which is appropriate to distinguish on the basis of a narrow and broad understanding, and therefore offers the author’s understanding of certain categories based on the achievements of scientific research activity and provisions of the current legislation of Ukraine. In particular, in the narrow sense, as a set of techniques and means aimed at the development and maintenance of the most important essential characteristics of state, such as independence, territorial integrity and security, preservation of economic independence and stability, cultural, national identity of society and the development of an optimal standard of living in society . Broadly defined as the set of fundamental spheres of state activity in the most important aspects of public and state life.

It is determined that national interest is, in essence, an integral expression of the interests of all members of society, realized through political system and combining the interests of each person, the interests of national, social, political groups with the interests of state.

National interests, despite the development of globalization processes, strengthening the interdependence of countries due to the aggravation of global problems, increasing the role of integration associations and their influence on the internal policies of states, continue to play a decisive role in shaping public policy, defining strategies for their activities. Therefore, the protection of national interests is the dominant basis for ensuring the national security of the country, which, in turn, involves the need for a thorough analysis and consideration of the geopolitical factor.

Key words: *national interest, state, political system, geopolitical space, world politics, democratic modernization.*